

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Криміналістика»
обов'язкових компонент освітньої програми першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 081 Право (правозастосування)

за темою: ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету Протокол № 6 від 21.08.2023 року № 7

Розробник:

Доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 кандидат юридичних наук, доцент Заяць Д.Д.

Рецензенти:

Голова Київського районного суду м. Харкова, доктор юридичних наук, доцент Шаренко С.Л.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

План лекції

1. Пред'явлення для впізнання як засіб одержання доказів. Його види
2. Підготовка до пред'явлення для впізнання та його загальні правила проведення
3. Особливості проведення деяких видів пред'явлення для впізнання.

Рекомендована література:

Основна:

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярської ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 384 с. – ISBN 978-966-610-231-0 (Т. 1) :
http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6440/Kryminalistyka_Pidruchnyk_Tom%201_Kharkiv_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Текст лекції

ВСТУП

Темою «Тактика пред'явлення для впізнання» ми продовжуємо вивчати, 3 розділ криміналістики – «Криміналістична тактика». Згідно нашої навчальної програми, це змістовний модуль № 3. «Криміналістична тактика збирання і дослідження слідів злочину».

Пред'явлення для упізнання - слідча дія, суть якої полягає у встановленні тотожності або відмінності об'єкту, що пред'являється, по його уявному образу, збереженому в пам'яті того, що пізнає.

Відповідно до робочої навчальної програми з дисципліни «Криміналістика» на дану тему відводиться - 2 години, а на практичні заняття – 2 години.

Перше питання лекції.

1. Пред'явлення для впізнання як засіб одержання доказів. Його види

Людина сприймає навколишній світ органами чуттів, унаслідок цього в її пам'яті утворюються сліди пам'яті – уявно суб'єктивні образи: зорові, слухові, нюхові, дотикальні. У повсякденній практичній діяльності людина безперервно сприймає реальні предмети і порівнює їх з образами раніше сприйнятих предметів. Якщо ознаки і властивості реального предмета збігаються з ознаками образу, що запам'ятався, суб'єкт констатує, що це той самий предмет або схожий з ним.

В основі пред'явлення для впізнання лежить складний психічний процес криміналістичної ідентифікації, який полягає у порівнянні образу

особи чи предмета, який зберігся в пам'яті суб'єкта впізнання, з пред'явленими об'єктами.

Запам'ятовуванню, збереженню в пам'яті і відтворенню сприяють наступні основні фактори:

- 1) свідоме запам'ятовування;
- 2) невеликий проміжок часу, що пройшов з моменту сприйняття,
- 3) нормальний стан організму;
- 4) вік (не малолітній і не старий). Зазначені фактори необхідно з'ясовувати під час допиту суб'єкта впізнання.

Мета пред'явлення для впізнання полягає в тому, щоб встановити, чи є пропонований об'єкт тим самим, який впізнаючий бачив раніше у зв'язку з якими-небудь фактами, що мають відношення до розслідуваного злочину.

Пред'явлення для впізнання – є специфічною слідчою дією, у ході якої здійснюється криміналістична ідентифікація або групофікація за ідеальними відображеннями (уявними образами, слідами пам'яті), передбачена ст.

Слідчі (розшукові) дії:

Стаття 228. Пред'явлення особи для впізнання

Стаття 229. Пред'явлення речей для впізнання

Стаття 230. Пред'явлення трупа для впізнання

Стаття 231. Протокол пред'явлення для впізнання

Стаття 232. Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування

І як процедура судового розгляду

Стаття 355. Пред'явлення для впізнання

У ході пред'явлення для впізнання взаємодіють два об'єкти – впізнаючий і впізнаваний.

Впізнаючий – це людина (люди), що колись бачила, сприймала предмет, річ і запам'ятала його. Ними можуть бути тільки люди: свідки, потерпілі, підозрювані, обвинувачені, підсудні.

Впізнаваний – це об'єкт, який впізнає впізнаючий. Ними можуть бути будь-які об'єкти живої і неживої природи, що мають ознаки і функціональні властивості. У криміналістиці розрізняють наступні об'єкти впізнання: люди, предмети, тварини, трупи, частини цілого, рослини, ділянки місцевості, окремі будівлі.

Впізнання - це специфічна форма ідентифікації (ідентифікація по уявному образу). У основі упізнання лежить психологічний процес пізнавання.

Існує два види пізнавання :

1) симультанне, коли особа формує свій висновок без виділення окремих ознак, виходить із сприйняття об'єкту в цілому (синтетичне пізнавання);

2) сукцесивное, при якому виділяються окремі ознаки предметів або прикмети зовнішності (аналітичне пізнавання).

За загальним правилом *впізнання недоцільно проводити в таких випадках:*

- а) якщо впізнавані об'єкти не мають чітко вираженої індивідуальної сукупності ознак;
- б) якщо впізнавані об'єкти зазнали змін, що позбавили їх колишніх властивостей і ознак;
- в) коли допитуваний утруднюється назвати ознаки об'єкта і категорично стверджує, що він не може впізнати об'єкт;
- г) коли особа, якій повинні бути пред'явлені об'єкти для впізнання, внаслідок своїх фізичних недоліків або стану здоров'я не може впізнати їх.

2. Підготовка до пред'явлення для впізнання та його загальні правила проведення

Тактика проведення пред'явлення для впізнання складається з трьох етапів:

- а). підготовчого,***
- б). проведення слідчої дії***
- в). заключного.***

а). Підготовчий етап пред'явлення для впізнання людей включає виконання наступних заходів.

Підготовка до впізнання включає такі дії:

1) Попередній допит того, що пізнає. Допитуваний повинен повідомити, коли, де, за яких обставин і яким чином спостерігав об'єкт, який може бути пред'явлений для упізнання; які ознаки цього об'єкту; у якому ступені могли вплинути на сприйняття об'єкту певні обставини і суб'єктивний стан допитуваного; чи зможе він пізнати об'єкт; чи не має допитуваний дефектів(особливостей) органів чуття або психіки, які могли б утруднити сприйняття, запам'ятовування і відтворення.

Свідчення допитуваного про прикмети(чи інших ознаках) об'єкту мають бути записані максимально детально і точно. До пред'явлення для упізнання що пізнає не можна показувати об'єкт або його фотографію.

Пред'явлення для упізнання не можна проводити, якщо буде встановлено, що у того, що пізнає мають місце фізичні або психічні недоліки, що перешкоджають пізнаванню; якщо той, що пізнає вже дізнавався відповідний об'єкт(наприклад, в ході оперативного пізнавання).

2) Підбір об'єктів для упізнання. Впізнаваний об'єкт пред'являється в числі однорідних об'єктів. У законі ст. 228 (нового) КПКУ зазначено, що пред'явлення людини проводиться серед не менш трьох однорідних осіб.

Об'єкти мають бути по можливості схожими. Схожість осіб виражається в тому, що пізнаваний за віком, зростанням, статури, кольору волосся і очей, кольору і формі особи схожий на осіб, серед яких пред'являтиметься. Слід врахувати расову і національну приналежність. Не повинно бути різких відмінностей в одязі. Пізнаваний пред'являється серед інших осіб, кількість яких не може бути менше двох.

Підбір предметів, що пред'являються для упізнання, залежить від ознак, перерахованих на попередньому допиті що пізнає. Предмети пред'являються в групі однорідних предметів, не лише по їх найменуванню, але і по їх подібності, формі, моделі, кольору.

Тварини пред'являються в групі схожих тварин по виду, породі, полу, віку і масті.

3) *Вибір часу пред'явлення для впізнання.* За загальним правилом впізнання повинно проводитися якомога швидше з тим, щоб запам'яталися ознаки не викине з пам'яті впізнаючого.

4) *Отримання добровільної згоди особи, яка буде розпізнаватися* по анатомічним ознаками зовнішності або ходою на участь у слідчій дії. При насильницькому залученні особи до виробництва впізнання, він може зірвати це слідча дія своєю поведінкою. У разі відмови особи брати участь у пред'явленні для впізнання в натуральному вигляді, можна провести впізнання по фотографії, відео.

5) *Вибір місця проведення впізнання.* Передбачається створення сприятливих умов для сприйняття об'єкту в даний момент; подібність умов і обстановки упізнання з тих умов, які були у момент сприйняття; відповідне освітлення; надання достатнього часу для упізнання(не обмежуючи того, що пізнає); обрання доцільного тимчасового періоду; облік фізичних даних(слух, зір та ін.).

В процесі вибору умов для упізнання слідчому може надати допомогу фахівець(судовий медик, психолог, криміналіст та ін.). Важливе значення надання допомоги фахівця при пред'явленні для упізнання може полягати в наданні консультацій слідчому і у безпосередній участі в реконструкції обстановки, в якій буде проведено слідчу дію.

6) *Підбір осіб, серед яких буде пред'являтися упізнаваний.*

7) *Залучення фахівця.*

8) *Підготовка технічних засобів фіксації слідчої дії:* фото-відеоапаратури, магнітофона.

9) *При підготовці до пред'явлення для впізнання важливо виключити можливість зустрічі впізнаючого з впізнаваним поза місця виробництва слідчої дії.*

10) *Забезпечення охорони осіб, які перебувають під вартою.*

б). проведення слідчої дії.

Процедура безпосереднього пред'явлення для впізнання осіб по анатомічним ознаками зовнішності і ході проводиться в наступній послідовності:

- В приміщення запрошуються поняті, спеціалісти, статисти та упізнаваний;
- Упізнаваним пропонується зайняти будь-яке місце серед статистів;
- Запрошується впізнаючий способом, що виключає сумнів в підказці (наприклад, одним з понять по телефону);
- Всім присутнім слідчий роз'яснює мету проведеного слідчої дії, а так само їх права та обов'язки;

- Впізнаючому пропонується сказати, чи впізнає він серед присутніх особа, бачене ним раніше. При упізнанні по анатомічним ознаками зовнішності і ході впізнаючий може запропонувати всім бере участь в упізнанні особам встати, пройтися, повернутися і т.д.;

- Після огляду впізнаючий повідомляє результати впізнання. Відповідь може полягати в упізнанні (ідентифікації) висунутого особи, встановленні групової приналежності (однаковість по зростанню, статурі і т.д.), не упізнанні. Уточнюються прикмети, за якими відбулося впізнання, причини негативної відповіді;

в). Заключного.

Фіксуються результати впізнання в протоколі і за допомогою технічних засобів.

Про пред'явлення для упізнання особи або предмета і про результати упізнання складається протокол з дотриманням правил ст. 104 і 231 КПК України. Протокол пред'явлення для упізнання має ввідну, описову і завершальну частини.

У протоколі впізнання, крім звичайних реквізитів, обов'язково мають бути зазначені такі обставини:

- У вступній частині докладно описується зовнішність і одяг впізнаваного особи і статистів, пропонованих для впізнання. Це дозволить встановити дотримання закону про пред'явлення разом з впізнаваним осіб, які не мають з ним різких відмінностей у зовнішності та одязі;

- Наголошується добровільне заняття місця упізнаваними;

- В описовій частині зазначається позитивний (негативний) результат впізнання;

- У випадку впізнання впізнаючий вказує прикмети, за якими відбулося впізнання.

У завершальній частині вказуються додаткові способи фіксації, використання науково-технічних засобів, умови застосування фотографування або відеозапису; фіксуються зауваження, які поступили від учасників пред'явлення для упізнання, якщо такі мали місце.

Протокол підписується усіма учасниками пред'явлення для упізнання.

Додатковими способами фіксації при пред'явленні для упізнання виступає фотографування і відеозапис. У разі, коли пред'явлення для упізнання здійснюється по голосу або особливостям мови, може бути використаний звукозапис. Відеозйомка доцільна тоді, коли упізнання робиться за динамічними ознаками(наприклад, по ході). До протоколу пред'явлення для упізнання додаються фотознімки або аудіокасети.

Існую певні обмеження в колі об'єктів, які можуть пред'являтися для впізнання. Так. не можуть пред'являтися об'єкти, якщо невпізнанно змінився їх вигляд, або коли вони є унікальними, що виключає можливість для пред'явлення їх серед інших однорідних об'єктів та які не мають форми (рідкі, сипучі), можуть бути об'єктами лише впізнання за родовими ознаками.

Інколи пред'явлення для впізнання людини за зовнішніми даними не можливе з етичних міркувань, коли ознаки, котрі відобразилися в пам'яті

суб'єкта знаходяться на інтимних частинах тіла. У таких випадках після ретельного допиту потерпілого (свідка) проводиться освідування конкретної особи, у ході якого ці ознаки не впізнаються, а фіксуються.

Закон не встановлює вікових обмежень для особи, яка впізнає. У слідчій практиці були випадки, коли при розслідуванні справ велике значення мало впізнання особи чи предмета малолітніми свідками.

Пред'явлення для впізнання того самого об'єкта, як правило, можна проводити *тільки один раз*. Результат впізнання може бути виражений у категоричній або в можливій (ймовірній) формі. Його слід вважати позитивним у тих випадках, коли впізнаючий заявляє про впізнання і називає не тільки ознаки, а й їх сукупність, на якій базується впізнання.

У криміналістиці пред'явлення для впізнання поділяється на:

- 1) впізнання людей,
- 2) трупа;
- 3) предметів (документів);
- 4) тварин і птахів;
- 5) будівель і місцевості. Можливе пред'явлення для впізнання не тільки людей, трупів, предметів (документів) в цілому, але й їх частин. якщо вони мають ті чи інші особливості.

3. Особливості проведення деяких видів пред'явлення для впізнання.

Пред'явлення для впізнання людей

Процес пред'явлення для впізнання – складна дія, в якій беруть участь близько десяти чоловік. Для пред'явлення одного підозрюваного беруть участь, як правило, слідчий і його помічник, впізнаючий і впізнаваний, двоє понятих, три статистів, серед яких буде пред'явлений впізнаваний, технік-криміналіст для фіксації впізнання, а також конвой (не менш двох чоловік), якщо впізнаваний перебуває під вартою. Виклик на впізнання слід організовувати так, щоб впізнаючий і впізнаваний не зустрілися один з одним у коридорі, на дворі тощо. Виклик впізнаючого і впізнаваного планують у різний час, а після прибуття до місця впізнання їх поміщають у різні кімнати.

Потім слідчий запрошує в приміщення понятих, статистів, фахівця, яким роз'яснює мету і план впізнання. Понятим він роз'яснює їхні права і обов'язки і попереджує про кримінальну відповідальність. Статистам пропонує зайняти три із чотирьох стільців або стати в лінію, після чого просить свого помічника ввести впізнаваного. Якщо він у наручниках, то їх треба зняти. Слідчий пояснює впізнаваному, що він буде пред'явлений для впізнання, і пропонує йому зайняти за його бажанням будь-яке місце серед трьох статистів. Впізнаваний не попереджається, він має право відмовитися від впізнання. Після того, як впізнаваний зайняв місце серед статистів, слідчий фіксує це в протоколі: "Впізнаваний Петров М.М., зайняв третє місце серед статистів, рахуючи зліва на право".

Після цього слідчий просить помічника запросити впізнаючого, якого слідчий попереджає про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а якщо впізнаючий – свідок, то і за відмову від дачі показань. Потім слідчий пропонує впізнаючому уважно оглянути пропонованих і відповісти на запитання, чи немає серед них людини, яку він раніше спостерігав і запам'ятав. Впізнаючий оглянувши пропонованих може когось з них попросити встати, повернутися. Якщо впізнаючий заявляє, що того, хто стоїть третім зліва на право він впізнає як людину, яку бачив на місці події, то слідчий запитує, за якими ознаками він був впізнаний. Впізнаючий повинен назвати ознаки, які він називав у протоколі допиту перед впізнанням. Останнє фіксується в протоколі впізнання, а сам факт впізнання фіксується фотозйомкою або відеозаписом.

У ситуаціях, коли впізнаючих кілька, а впізнаваний один, він пред'являється кожному окремо і щоразу серед нових осіб статистів. Упізнання людини за функціональними ознаками на практиці можливо лише у випадках яскраво вираженої індивідуальності цих ознак, змінити які зусиллями волі практично неможливо.

Пред'явлення для впізнання предметів (речей)

Також посідає важливе місце після пред'явлення людей. Об'єктами для пред'явлення служать різноманітні предмети, засоби вчинення злочину, а також інші об'єкти, причинно пов'язані з подією злочину і його учасниками. Тактика їх пред'явлення аналогічна пред'явленню людей. Відмінність полягає в тому, що пред'являється предмет, у кількості трьох однорідних об'єктів.

Слідчий запрошує понятих, пояснює їм мету впізнання, показує предмет, що впізнається, і повідомляє, що впізнаючий заявив на допиті. Що він впізнає предмет, наприклад, ніж, за формою клинка і руків'я і щербатістю на лезі біля основи клинка.

Потім слідчий на столі або аркуші паперу розкладає однорідні предмети і пропонує понятим помістити серед них предмет, що впізнається, за їхньою згодою. Після того як об'єкт розміщений під кожним предметом ставлять номери 1,2,3,4 і відзначають у протоколі, що предмет, який впізнається поміщений серед однорідних, наприклад, під номером 2. Цей стан фіксується фотозйомкою і відзначається в протоколі.

Потім запрошують впізнаючого, попереджають його про відповідальність, пропонують оглянути представлені предмети і впізнати той, який він бачив у злочинця і запам'ятав. Якщо він впізнав предмет, то цей факт фіксується фотозйомкою, а сам об'єкт окремо масштабним способом.

Пред'явлення трупа для впізнання.

Труп і його частини пред'являються поодиночі. У слідчій практиці існують дві типові ситуації. Перша пов'язана з виявленням трупа невідомої особи, коли після проведеного огляду місця події з метою встановлення його особи він пред'являється жителям навколишньої місцевості. Таке впізнання є оперативно-розшуковою дією і відбувається поза процесуальними правилами пред'явлення для впізнання: впізнаючий попередньо не допитується, поняті

не запрошуються, протокол не складається. Якщо труп був впізнаний, то показання особи, яка впізнала, відображаються у протоколі наступного допиту. Потім труп необхідно пред'явити для впізнання відповідно до вимог КПК.

Друга ситуація виникає у зв'язку з заявою про особу, яка безвісти зникла, коли передбачається, що нею може бути виявлений труп. У цій ситуації заявники докладно допитуються про ознаки зовнішності зниклої особи в момент прийняття заяви про зникнення. При цьому особливу увагу слід приділяти особливим ознакам і тим, що впадають в очі.

У цих випадках впізнання проводиться в анатомічній палаті, де слідчий пропонує подивитись на труп і повідомити чи не впізнає хто-небудь у трупі свого близького або знайомого. Понятих при такому пред'явленні не запрошують, труп пред'являє відвідувачам черговий лікар. Якщо хто-небудь впізнає труп, то черговий викликає слідчого, який після прибуття запрошує понятих проводити впізнання (складає протокол), а громадянина, який упізнав, допитує.

Пред'явлення для впізнання людей і речей у специфічних ситуаціях.

У ситуації, коли впізнаючий учасник процесу з якихось причин не бажає, щоб його впізнав обвинувачений, то законом про захист учасників кримінального судочинства передбачена можливість проведення пред'явлення для впізнання поза візуально. У цьому разі в кожній кімнаті повинні бути по двоє понятих, в одному приміщенні – слідчий, а в другому – його помічник. Процедура впізнання повинна повторюватися двічі, при цьому поняти, які засвідчують факт впізнання, міняються приміщеннями. При сучасній техніці організація впізнання можлива по каналам зв'язку при ретельному складанні “сценарію” такого пред'явлення.

Аналогічна ситуація виникає при впізнанні за голосом і звуковою мовою. Ідентифікаційними ознаками при цьому виступають: сила, висота, тембр голосу, шепелявість, гаркавість, заїкуватість та інші дефекти мови.

Тактика пред'явлення для впізнання має свої особливості, а саме:

- а) впізнання повинно проводитись так, щоб впізнаючий не бачив впізнаваного, а лише чув його голос;
- б) необхідно надати можливість впізнаючому порівняти голос впізнаваного з голосами інших осіб;
- в) зміст розмови під час впізнання не повинен стосуватися обставин справи, що розслідується, але в його тексті мають бути слова, які чув упізнаючий в момент сприйняття.

За звуковим образом можна впізнавати не тільки людей і тварин, а й предмети, агрегати, машини, що є джерелами звуку, напр., характерного звуку працюючого мотора автомашини тощо.

Фіксація процесу впізнання і його результатів здійснюється, як правило, техніком-криміналістом фотозйомкою, відеозаписом, складанням планів, схем, що відображають розташування ділянок впізнання і місць установки засобів фіксації (камер).

Пред'явлення впізнання у режимі відеоконференції під час

досудового розслідування

КПК України 2012 р. містить цілий ряд нововведень, що стосуються судових доказів. У закон внесено положення про юридичну силу доказів.

Відеоконференц-зв'язок (скорочена назва ВКС) - це телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох і більш віддалених абонентів, при якій між ними можливий обмін аудіо-і відео-інформацією в реальному масштабі часу з урахуванням передачі керуючих даних.

Особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати.

Використання відеоконференцзв'язку передбачається для випадків, коли з якихось причин учасник процесу не може прибути на місце проведення дії чи немає часу чекати його приїзду, якщо мова йде про гарантування безпеки осіб або допитується неповнолітній свідок (потерпілий), а також у разі будь-яких інших обставин, які суд або слідчий визнає достатніми.

Особливо варто відзначити, що «Перехідні положення» нового КПК визначили мінімальну кількість «точок відеозв'язку» й зобов'язали Кабмін протягом місяця після оприлюднення (кодекс був опублікований 19 травня) знайти внутрішні резерви для їх обладнання системами відеоконференцзв'язку.

Так, технічними засобами для проведення дистанційного провадження в режимі відеоконференції вже повинні бути обладнані:

- органи досудового розслідування;
- всі СІЗО й установи виконання покарань (не менш ніж по 2 приміщення в кожних);
- усі місцеві суди (не менш ніж 2 зали засідань у кожному);
- апеляційні суди (не менш ніж 4 зали);
- ВСС і Верховний Суд (не менш ніж по 5 залів).

Відтак в даному аспекті, варто виділити дві основні проблеми нормативно-правову та практичну.

При чому, суть першої з них полягає в тому що, в кримінально-процесуальному законодавстві не визначено – які технічні засоби можуть використовуватися для проведення дистанційного допиту, яким чином суддя буде ідентифікувати особу свідка чи іншого учасника процесу, яких знаходиться на значній відстані тощо.

Практична проблема ж полягає в тому, що вартість системи дистанційного судового розгляду складає близько 15 тис. доларів

Ініціювати дистанційне спілкування може як слідчий (суддя), так і зацікавлений учасник. Хід і результати процесуальних дій у режимі відеоконференції також в обов'язковому порядку повинні записуватися на відео.